

Latgalistika (VIII Latgalistikos konferencija)

Latgalistika (8. Latgalistikas konference)

Latgalian (8th Conference of Latgalian Studies)

ALEKSEJS ANDRONOVŠ

Sanktpēterburgas Valsts universitāte
baltistica@gmail.com

Patskaņu /e/, /ie/ un /æ/, /ǣ/ distribūcija latgaliešu literārajā valodā

Gan latviešu, gan latgaliešu grafētika neatspoguļo priekšējās rindas vidējā un zemā pacēluma patskaņu atšķirību, tāpēc tīri praktiski ir nepieciešami papildu burtu *e*, *ē* lasīšanas nosacījumi. Šo fonēmu izvēles apraksts tāpat ir svarīgs teorētisks jautājums, kas saistīts arī ar latgaliešu literārās valodas normatīvās izrunas noteikšanu. Tā risināšana balstāma gan uz izloksnēs sastopamām sistēmām, gan uz valodas vēsturē pastāvošām likumsakarībām. Galvenā īpatnība salīdzinājumā ar latviešu literāro valodu ir tas, ka latgaliešu valodā ne visi šaurie /e/ un /ie/ ir attīstījušies no senajiem *e, *ē: tie rodas arī diftongizācijas un citu vēsturisko pārmaiņu ceļā (*ī* > *ei*, *ir* > *ier* u. c.) un atkarībā no cilmes piedalās dažādās patskaņu mijas rindās. Tas apgrūtina distribūcijas nosacījumu formulēšanu, balstoties tikai uz mūsdienu valodā vērojamiem faktiem (kas būtu nepieciešams, piemēram, praktiskai valodas mācīšanai).

SKAIDRĪTE KALVĀNE

Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts
muosa@inbox.lv

18.–19. gs. “svātuos dzīsmis”: avotu meklējumi

Līdz šodienai ir saglabājušies Latgales latviešiem adresēto dziesmu un lūgšanu grāmatu: “Nabożeństwo” (1771., 1786., 1798. u.c.) un “Dzismies Swatas” (1801. u.c.) izdevumi, kas veidoja garīgo dziesmu pamatkodolu arī 19. gs. otrajā pusē vairākkārt izdotajā “Piļņeigajā gruomotā lyugšonu”. Dziesmas atrodamas arī atsevišķiem svētajiem kā Franciškam Ksaveram, svētajam Donatam u.c. veltītajos izdevumos.

Ir grūti noteikt precīzu dziesmu skaitu, jo žanra apzīmējums var tikt piedēvēts arī dažādu lūgšanu sastāvā esošajiem ritmizētajiem tekstiem, arī lūgšanām, kuras gan nav sarakstītas ritmizētā valodā, bet toties ir melodija, kurā tās tika dziedātas.

Ir problemātiski noteikt latgaliešu *svātūs* dziesmu tulkotājus un lokalizētājus, kurus tradicionāli meklējam garīgo ordeņu pārstāvju vidū.

Drukas aizlieguma laikā ar roku pierakstītās dziesmas atšķiras no grāmatās drukātajām. Esam raduši apgalvot, ka anonīmie dziesminieki ir paiduši savu radošumu, bet daži fakti ļauj domāt, ka pastāvēja kāds nodrukāts (izdots vai rakstīts ar roku) avots, kas latviski nebija iespiests.

Grūti runāt par oriģināldziesmām, kas nedublētos ar tekstiem citās valodās.

Referātā tiks atklāti atsevišķi dziesmu latīņu un poļu avoti un to autori – Francišeks Karpiņskis, Juzefs Baka, Dominiks Rudņickis u.c.

OTĪLIJA KOVAĻEVSKA

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra
otilija.kovalevska@lgia.gov.lv

Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu un uzvārdu izcelsmes pētījumos

Vairums mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu vēsturiskos avotos ir izsekojami vismaz līdz 18. gs. vidum, bet uzvārdi, no kuriem liela daļa ir sastopami arī šodien, jau masveidā atrodami 18. gs. un pat senākos dokumentos. Uzkrītošā līdzība starp sādžu nosaukumiem un uzvārdiem nepārprotami norāda uz to savstarpējo saistību, bet 18. gs. pirmās puses dokumentu analīze rāda, ka šajā periodā, iespējams, veidojušies vai vismaz nostabilizējušies līdz pat 70–80% mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu. Īpaši tas attiecināms uz Latgales dienvidaustrumu daļu, par kuru ir pieejams plašāks 18. gs. materiālu klāsts.

Jaunu interesantu informāciju par uzvārdu un vietvārdu saistību, kā arī sādžu nosaukumu izcelsmi var iegūt, raugoties no ģeogrāfiskā viedokļa un ņemot palīgā kartogrāfisko metodi – dažādus senos vietu un personu reģistrus salīdzinot ar mūsdienu un vēsturiskajām kartēm. Kartogrāfiskā metode palīdz arī orientēties “pirmskaršu perioda” revīziju materiālos un sniedz informāciju par administratīvo vienību robežām, vietvārdu maiņu un pat to izcelsmi.

Senākās pietiekami liela mēroga kartes, kurās atrodama lielākā daļa mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu, ir 1884./85. gada ģenerālmērīšanas plāni. Kāpjoties atpakaļ laikā, 1765. gada revīzijā redzam tos pašus nosaukumus, piem., Asūnes voitistē minētas 49 apdzīvotas vietas, turklāt tās uzskaitītas ģeogrāfiskā secībā, kas ļauj šo sarakstu salīdzināt ar karti. Tāda pati secība ir arī 1738. gada revīzijā, kur vietvārdi, šķiet, apzināti veidoti piederības formā pēc uzvārdiem (*Aprobakalns, Rubenowa, Weyzeniszki* u. c.). Par to liecina 1712. gada inventārs, kur apgrieztā secībā minēti gandrīz tikai uzvārdi, no kuriem nepārprotami atvasināti vēlākie sādžu nosaukumi (piem., *Buncz – Bunčova, Racz – Račova, Weyzan – Veiziniški, Weter – Veterauci*). Sakārtojot šos 18. gs. reģistros minētos personvārdus un vietvārdus vienotā tabulā un paturot prātā ģeogrāfisko piesaisti, var atklāt interesantas detaļas sādžu nosaukumu veidošanās procesā. Piem., nosaukums *Melķeri* (arī uzvārds) atvasināts no personvārda *Melhors*, nevis vācu *Melker* ‘slaucējs’; *Perviļova* savu nosaukumu mantojusi no kāda *Ferwera*; *Apaji* vēl 18. gs. vidū dēvēta par *Andiņovu* (pēc uzvārda *Andiņš*), taču starp vairākiem citiem uzvārdiem minēts arī *Apajs* jeb *Apels*, un 1785. gada kartē jau atzīmēts sādžas nosaukums *Apeleva*. Savukārt inventāros minētā *Cuakowa* un *Lakowo* nav nekas cits kā mūsdienu *Aišpūri*, uz ko norāda gan atrašanās vieta reģistrā, gan arī tajā minētais uzvārds *Auszpur* jeb *Eyspur*.

Analizējot Dienvidaustrumlatgales vietvārdus un uzvārdus plašākā ģeogrāfiskā un vēsturiskā kontekstā, var atklāt arī zināmas vietu nosaukumu veidošanās shēmas, tradīcijas, reģionālās īpatnības. Neatsveramu palīdzību šai ziņā sniedz jau esošā Latvijas Vietvārdu datubāze, bet izpētes iespējas krietni paplašinātu Latgales vēsturisko uzvārdu datubāzes izveide (ar ģeogrāfisko piesaisti).

LIDIJA LEIKUMA

Latvijas Universitāte
lleikuma@inbox.lvPar “trešo izlüksni” latgaliešu rakstībā:
J. Klīdzēja “Zalta kristeņa” konteksts

1. Apzīmējuma “trešō izlūksne” autors ir tautsaimnieks Aleksandrs Silovs (1891–1942), par terminu to iedzīvina 20. gs. 30. gadu polemika par latgaliešu (Latgales latviešu) rakstu forsēto tuvināšanu baltiešu (Vidzemes un Kurzemes latviešu) rakstības un izteiksmes veidam. Ar Latvijas Republikas nodibināšanos un skolu stāvokļa normalizēšanos 20.–30. gadu Latgales bērniem oficiāli tiek mācītas divas “izloksnes” – “baltiešu” un “latgaliešu”, pamatskolā dominējot pēdējai (Latgališu izl. 1923: 53); stundu skaita sadalījums ar laiku mainās. Latgaliešu skolotāju savienība (1917–1939) uzskata: “vysōs Latgolas latvišu ūkolōs par motes voludu ir skaitama latgališu izlūksne” (Smeļters 1928: 11). Kopējā tendence vērsta uz abu “izlokšņu” ātrāku sakausēšanu, uzurpējot latgalisko. Reizēm tas notiek neapzināti, biežāk – apzināti, šādi saprotot vēlamo tautas vienotību. Latgalieši mācās “baltiešu izlüksni”, baltieši latgaliešu – ne. Pret “baltiešu izloksnes” ekspansiju asi vēršas A. Silovs (Sylovs 1934: 8–16), kaut saņem kritiku par lingvistiski nekorektiem formulējumiem (Bukšs 1934: 13–14; Kritika 1934: 4). Satraukums, ka “..nyule ir dreizōk a la latgaliski, nazkas videjais storp latgališu un baltišu originalom izlūksnem, – itkai trešō izlūksne” (Sylovs 1930: 114) ir vietā. Autors salīdzina “trešās izloksnes” un latgaliešu izteiksmes iespējas, sniedz piezīmes par izrunu, citē periodiku (Sylovs 1934: 9–15). Vērtēti tiek gan atsevišķi vārdi (*skatējos* → *vērēs*, *bedres* → *dūbes (-is)*), gan vārdformas un vārdu savienojumi (*pateicūs* → *pasateicu*, *pōrmaiņas* → *pōrmejas*; *jōatver pasaule* → *jōatdora pasauls*, *kaidis pīklauvēja* → *nazkaidis*, *nazkas pīkloudzynōja*). „Trešās izloksnes” novēršanai piedāvā izlokšņu vārdus un formas (*varaveiksnas krōsas* → *Dīva kūpla krōsas*, *baroj* → *boroj*), jaunvārdus (*sanōksmes* → *saīsmes (-is)*, *mōkslas dorbs* → *mōkļas (-lis) dorbs*).
2. Radušais apzīmējums “trešō izlūksne” jāvērtē sava laika kontekstā, bet lietas būtība ir tā, ka latgaliešu rakstību kopš tās sākumiem (“Evangelia toto anno..”, 1753) stipri ietekmē Vidzemes un Kurzemes latviešu raksti. Reliģiskajos tekstos vietējās izloksnes ņemtas vērā daļēji, par dažu veiksmi sk., piem., Leikuma 1997: 238–242.
3. Latgalisko izlokšņu potences maz izmantojuši ne tikai nelatvieši, bet arī dzimti Latgales latvieši, ieskaitot nozīmīgākos pirmskara prozaīkus A. Sprūdžu un J. Klīdzēju. Alberts Sprūdžs (1908–1944) latgaliski rakstīja līdz 1932. gadam, pēc tam – latviešu literārajā valodā, stāstos apzināti ietverdams latgaliešu leksiku (*skrituļu* troksnis; dzēra lieliem *guldžiem*; izspļāva *sliekas* caur zobiem u. tml. stāstu krājumā „Bailēs un spaidos” (1933)). Kas līdzīgs arī J. Klīdzējam. Dažkārt autori lietojuši parindes (*obrazs* – svētbilde, *rožancas* – rožu kronis, *vušķiņa* – aitiņa u. c. Jāņa Niedres “Ķeceris Latgalē” (1940 [1932])). 19. un 20. gs. mijā šādi tika skaidroti vidus dialekta vārdi.
4. “Latviešu rakstnieks no Latgales”, trimdas pozitīvistis Jānis Klīdzējs (1914–2000) latgaliski uzrakstījis nedaudz. Savdabīgs liktenis ir viņa populārajam stāstam “Zalta kristeņa”, kas dienasgaismu ierauga žurnālā “Sējējs” (Klīdzējs 1938) ar nosaukumu “Benedikta armonika”. Latgaliskas izteiksmes galvenie paudēji šeit ir apvidvārdi: no *sābru* mājām, kas par *meitiču!*, kā cirčenis *aizceplē*, *sābrenīcas* ar *skustiņu* stūriem slaucīja acis, *ko nevien* ‘kaut ko’. Stāsta latgaliskā versija (Klīdzējs 1944ab) pārbagāta ar “trešās izloksnes” elementiem, kas vērojami visos valodas līmeņos: *kumeļš* → *kumeļs*, *tecilas* → *teceili*, *cytaidi* → *cytaiži*; *uz* → *iz*, *lai aizsyuta* → *lai nūsyuta*; *skali teice* → *bolsā saceja*, *lyudze* → *praseja*, *sasadusmōja* → *aizasirdeja*, *smogs skaistums* → *gryuts skaistums*, *atnōksi* → *atīsi*, *prūjom* → *paceli*; *kūpš puikas godim* → *nu puikas (-ys) godu*, *akmini maklādams* → *akmiņa maklādams*, *tū nagaideja* → *tuo nagaideja*, *paleigus saukt* → *paleigu saukt*.

5. "Trešos izlūksnes" kultivēšana, ko veicinājuši arī labākie Latgales autori, ir stagnatīvi ietekmējusi latgaliešu valodas attīstību. Process diemžēl nav beidzies, kaut ir arī pozitīvi piemēri (I. Sperga, A. Rancāne, A. Kūkuojis, P. Jurciņš, E. Kalvāne, J. Ryučāns, V. Lukaševičs). Pret atdzimstošo „trešū izlūksni“ Atmodas sākumā pamatoti vēršas filologs un literāts I. Magazeinis (Magazeinis 1992).

Avoti un literatūra

- Klīdzējs 1938 – Klīdzējs J. Benedikta armonika // Sējējs, 1938, nr. 5, 501–509, nr. 6, 609–613.
- Klīdzējs 1944a – Klīdzējs J. Zalta kristeņš // Gājputnu dzīsmes. Daugavpils: Vl. Lōča izdevniecība, 1944.
- Klīdzējs 1944b – Klīdzējs J. Zalta kristeņš // Olūts, 1944, nr. 5, 157–179.
- Klīdzējs 1946 – Klīdzējs J. Zelta krustiņš // Mīlētāji un nīdēji. Mercfelda: L. Rumaka apgāds, 1946, 17–47.
- Kritika 1934 – Kritika // Mūsu nākotne, nr. 20, 1934. g. 16. maijs, 4.
- Latgališu izl. 1923 – Latgališu izlūksnes pasnegšonas litā // Latgolas škola, 1923, nr. 3, 53.
- Leikuma 1997 – Leikuma L. *-as, -es voi -ys, -is latgališu raksteibā?* // Tāvu zemes kalendars 1998. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība, 1997, 238–242.
- Magazeinis 1992 – Magazeinis I. *Voi tiksīm vaļā nu „trešos izlūksnes“?* // Jaunuo Dzeive, 1992, nr. 2, 3–4.
- Sylovs 1930 – Sylovs A. *Latgališu ortografijas vaicōjums un jō atrysynōšonas celi* // Latgolas škola, 1930, nr. 5, 113–116.
- Sylovs 1934 – Sylovs A. „Trešō izlūksne“ (Pōrrunas kōrteibā) // Latgolas škola, 1934, nr. 1, 8–16.
- Smeļters 1928 – Smeļters F. *Latgališu izlūksnes „pinoceigō vita“ myusu skolā* // Latgolas škola, 1928, nr. 14, 8–12.

VALENTĪNS LUKAŠEVIČS

Daugavpils Universitāte
v.lukasevics@inbox.lv

Jezuītu darbība Feimaņu draudzē

Referātā tiks aplūkotas mazzināmās jezuītu darbības lappuses Feimaņu draudzē, par pamatu ņemot baznīcas interjera īpatnības un t. s. Polockas izdevumus.

MĀRA MORTUZĀNE-MURAVSKA

Latvijas Universitāte
mara.mortuzane@gmail.com

Latgalisko tekstu rediģēšana mūsdienu latgaliešu literatūras izdevumos un interneta vidē

Pēdējos gados latgaliešu jauniešu vidū aizvien populārāka kļūst rakstīšana latgaliski, un to veicinājusi gan Latgolys Studentu centra aktīvā darbība, gan dažādi konkursi un olimpiādes tieši latgaliešu valodā. Līdz ar to aktuālas kļūst arī latgaliešu pareizrakstības problēmas, jo bieži vien latgalisko tekstu autoriem trūkst latgaliešu gramatikas zināšanu. Referātā apskatītas latgalisko tekstu korektūras īpatnības un problēmjautājumi latgaliski rakstošajā interneta vietnē www.lakuga.lv, Oskara Orlova stāstu krājumā "Pyrma syltī" un Ilzes Spergas stāstu krājumā "Dzeiveiba", kā arī sniegts ieskats Latgolys Studentu centra organizētajos latgaliešu pareizrakstībasursos.

Tekstu rediģēšana un korektūras notiek, balstoties uz 2007.gadā izdotajiem latgaliešu pareizrakstības nosacījumiem, taču ir problēmgadījumi, piemēram, ar izloksnes īpatnību lietojumu autoru tekstos vai ar latgaliskas leksikas izvēli.

Latgaliski rakstošajiem autoriem ir dažāds latgaliešu pareizrakstības zināšanu līmenis. Ir autori, kas latgaliski raksta, izmantojot fonētisko ortogrāfijas principu (*pierc, acagrīst*), bieži sastopama arī līdzskaņu mīkstināšana pirms priekšējās rindas patskaņiem (*leits, sņīgs*), kā arī platā *e* apzīmēšana ar *a*, līdzskaņu palatalizāciju norādot ar *j* (*zjamja*). Bieži vien problēmas autoriem sagādā darbības vārdu pareizrakstība.

EDMUNDS TRUMPA

Latvijas Universitāte
etrumpa@latnet.lv**Ieskats Rietumlatgales izlokšņu runātāju
lingvistiskajā apziņā**

1. Kopš 20. gadsimta piecdesmitajiem–deviņdesmitajiem gadiem, kad tika vākts LVDA materiāls, dialektu situācija Rietumlatvijā ir radikāli mainījusies – puse augšzemnieku dialekta pašlaik ir “ieskalota” literārās valodas “jūrā”, kurā palikušas vien nelielas dialekta saliņas, bet dialekts sašaurinājies līdz senās Latgales rietumu robežai.
2. Pēdējo gadu novērojumi liecina, ka augšzemnieku dialekta izdzīvošanai mūsdienās lielākas izredzes ir tad, kad sakrīt vairāki objektīvi vēsturiskie apstākļi (kaut viena nosacījuma neievērošana var dialekta dzīvotspēju pavājināt): izlokšnei jāatrodas Latgalē, vēlams ilgstošs administratīvi teritoriālā miera stāvoklis; izlokšnei jābūt katoliskai, konfesijas ziņā nejauktai.
3. Pastāv arī subjektīvie apstākļi – viens no tiem ir savas lokālās un lingvistiskās piederības nominēšana – dialektam vai valodai jābūt ar savu vārdu. Jo šis vārds ir teritoriālā ziņā aptverošāks, jo sīkāk to nozīmi var modificēt, kombinējot ar lokālo piederību (piemēram, “Barkavas latgaliešu mēle” utt.). Šajā ziņā termini “latgaliešu valoda”, “runāt latgaliski” ir izplatīts pašidentificēšanas līdzeklis ar lielu semantisko slodzi. Turpretī ārpus Latgales esošajām izlokšnēm lokālie šauras valodas vai dialekta nosaukumi ir vāji strukturēti – tie nozīmē konkrētu sīko vienību, bet ne vairāk (tirmaliešu valoda, saikaviešu valoda utt.).
4. Vārdi “Latgale”, “latgalieši”, “latgaliešu valoda/ izlokšne” nostiprinājās 20. gadsimta sākumā, 1910. g. F. Kempam izdodot monogrāfiju “Latgalieši”. Šie termini bija domāti tā laika Vitebskas guberņas latviešu apdzīvotās teritorijas, latviešu etnosa un latviešu izlokšnes apzīmēšanai, nomainot nederīgus terminus “Inflantija”, “inflantieši”, “inflantiešu valoda”, un tie bija pretstatīti terminiem “Baltija”, “baltieši”, “baltiešu valoda/ izlokšne”, kas apzīmētu teritoriju, latviešu etnosu un izlokšnes Baltijas administratīvajā provincē (v. [Russische] Ostseeprovinzen, kr. *Остзейские провинции*), kurā savukārt bija iekļautas trīs – Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas – guberņas. Tātad abi šie termini raksturo latviešus un to valodu.

Etnolingvistiskie un teritoriālie jēdzieni	Lokālie termini	Nacionālie termini
Etniskā piederība	latgalieši	latvieši
	baltieši	
Valoda	latgaliešu (“runāt latgaliski”)	latviešu
	baltiešu (“runāt baltiski”)	
Teritorija	Latgale (Vitebskas guberņa)	Latvija
	Baltija (Vidzemes un Kurzemes guberņa)	

5. 2010.–2012. gadā apmeklējot Rietumlatgales areālu un anketās iekļaujot jautājumu par latgaliešu un latviešu valodas nošķirtību, konstatēts, ka vismaz lingvistisko F. Kempa piedāvāto jēdzienu sadalījums ir spēkā, lai arī

nosaukumi mainījuši saturu. Paplašinājuši semantiku tādi termini kā *baltieši*, *Baltija*, tomēr arī pašlaik daudziem vecās paaudzes cilvēkiem ir pazīstams izteiciens “runāt baltiski”, ko jaunākās paaudzēs valodā bieži vien izstūmusi nominācija “runāt latviski” (attiecīgi *baltiešu valodas* vietā ieviesies nosaukums *latviešu valoda*).

6. Anketējot 53 latgaliski runājošos Latgales teicējus, uz jautājumu *Vai latgaliešu valoda un latviešu valoda ir divas atsevišķas valodas?* rezultāti apkopojami šādi: neskaidra atbilde – 6, apstiprinoši (tās ir divas atsevišķas valodas) – 7, savukārt negatīvi (tā ir tā pati viena valoda, latgaliešu valoda ir latviešu valodas dialekts u. c.) – 40. Var apgalvot, ka līdz Otrā pasaules kara beigām dzimušajai Latgales paaudzei ar sākumizglītību vai pamatizglītību, latgaliešu valoda jeb dialekts un latviešu literārā valoda ir viena lingvistiski neoponējošā vienība, kurā ar vārdu *valoda* tiek nominēta gan nacionālā kopvaloda, gan lokālais valodas variants. Aptaujā piedalījās arī 38 Vidzemes teicēji: 2 respondenti nav mēcējuši atbildēt, 11 atzinuši, ka latgaliešu valoda un latviešu valoda ir divas dažādas valodas, bet 25 tos uzskatījuši par vienas valodas paveidiem. Tātad tieši vidzemnieki, nevis Latgales pārstāvji latgalisko izloknsni biežāk uztver kā atsevišķu valodu.

SANDRA ŪDRE

Rēzeknes Augstskola
sandraiudrei@inbox.lv

Ar grīzšonūs saistēituo frazeologeja i leksika

Daļa ar grīzšonūs (iz vītys / iz prīšku / vierpetē) saistēitūs leksemu, kai *skrytuļs*, *komuļs*, *mutuļs*, *žvūrgzdyns*, *maule*, funkcionēj kai frazeologismu komponenti. O. Rupaiņa dorbūs ekspresīvais *mutuļs* atrūnams i frazeologismūs (*nūīt iz mutuļi*, *nūskrīt iz mutuļi*, *īt mutuļmutulim*), i kai personvuords *Mutuļs*. Izsaucīņš *ot*, *maule!* lītoj sadzeiviskuos naveiksmēs i izskaidroj ar mauli kai bīžuok problemys rodūšū detaļa zemņika braucamūs inventarā.

Tok L. Latkovska pīraksteituo ļauna vieliejumu formula *Komulī*, *komulī!* *Skrytulī*, *maulē!* i kusteibys konceptam veļteitī dziļuoki pītejumi slavistikā (kruojums “Kusteibys koncepts volūdā i kulturā”, 1996) līk vaicuot myusu dīnuos damierstū semantiku mitoloģiskā leidzīnī — kosmiska parāda i rotejūša haosa pretstatejumā. Ite apsaverama ar spīesšonu saistēituo leksika.

Pasateicūt deju ansambļa nūsaukumam, ari izlūksnēs moz zynomais i tekstūs nadajiuktais dzyga nūsastypynovs ar atlasynuotū nūzeimi ‘daņcs’. Tok slavu vuordineicuos fiksātī ekvivalenti *дзыга*, *зыга* ‘žvūrgzdyns’ i jūs atlasynuojumi līk dūmuot par dziļuoku etimoloģisku saikni. Ci saleidzynuojuma *puiss kai dzyga* asociatīvais sakars saistoms viņ ar doncuošonu?

ILONA VILCĀNE

Latvijas Universitāte
ilona.vilcane@gmail.com**Vokālisma īpatnību lokalizācijas saistība ar
kultūrvēsturiskajām robežām Rudzātu izloksnē**

Rudzātu⁴³⁷ izloksnē runā mūsdienu Līvānu novada Rudzātu pagastā, kā arī Līvānu novada Rožupes pagasta Z daļā.

Gan izdevumā "Latviešu valodas dialektu atlants: fonētika", gan M. Rudzītes izlokšņu kartēs un V. Rūķes Latgales izglosu kartēs vairākos gadījumos Rudzātu⁴³⁷ izloksnē ir fiksētas latviešu literārās valodas patskaņu atbilstmju paralēlformas vai izloksni šķērsojošas izglosas. Arī izanalizētais mūsdienu teicēju materiāls liecina, ka šīs izloksnes teritoriju šķērso vairākas izglosas, kas pamatā sakrīt ar Ošas upi:

- Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Ošas labajā krastā dzimušie teicēji $\bar{e} > \bar{e}$, bet $\bar{u} > yu, iu$. Ošas kreisā krasta teicēji $\bar{e} > ie, \bar{e}$, bet $\bar{u} > eu$.
- Ošas labā krasta teicēji biežāk izmanto sēliskajām izloksnēm raksturīgo $\bar{a} > oa // ua$. Kreisā krasta teicēji – $\bar{a} > uo$.
- Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Ošas labā krasta teicējiem noteiktos vārdos raksturīga latviešu literārās valodas *e* saglabāšana vai pārveidošana par *e*, Ošas kreisā teicēji $e > \bar{e}$, kas akustiski bieži robežojas ar *ā*.

Šo nevienādo izloksnes vokālisma īpatnību lokalizāciju palīdz skaidrot teritorijas kultūrvēstures analīze. Latvijā tradicionāli izlokšņu robežas atbilst 1939. g. pagastiem, taču jāņem vērā, ka Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorija vienas administratīvas vienības – pagasta – robežās ir atradusies tikai no 1925. līdz 1949. g. Rudzātu pagasts tika izveidots 20 gs. 20. gados, apvienojot Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagasta daļu ar Daugavpils apriņķa Preiļu un Vārkavas pagasta nomalēm, kā arī pievienojot nelielu nogriezni no Daugavpils apriņķim piederīgā Līvānu pagasta.

Izanalizējot Rudzātu⁴³⁷ izloksnes apdzīvoto vietu piederību muižām, lauku sabiedrībām un pagastiem, tās iedzīvotāju migrāciju, konfesijas un piederību Romas katoļu draudzēm, jākonstatē, ka laikā līdz 1925. g. nepastāvēja šīs teritorijas latviešu tautības iedzīvotājus vienojoši apstākļi, kas varētu būt veicinājuši viendabīgas izloksnes izveidi. Tieši pretēji – analizējamās izloksnes teritorijas Z un ZR, A un D daļas atradās citu, lielāku administratīvu vienību un arī Romas katoļu draudžu nomalēs, bet savstarpējie iedzīvotāju kontakti bija maz izteikti. Vēsturiski pastāvīgākā robeža, kas nošķīra Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļu no A un D bija Daugavpils un Rēzeknes apriņķu robeža, kas, līdzīgi kā konstatētās izglosas, lielākajā daļā analizējamās teritorijas sakrīt ar Ošas upi.

Tātad Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas atrašanās vienā administratīvā vienībā (Rudzātu pagastā) no 1925. līdz 1949. gadam nav bijusi pietiekami ilga, lai izlīdzinātos līdz tam abos Ošas krastos pastāvējušās lingvistiskās atšķirības, ko bija veicinājuši gadu simtiem ilguši kultūrvēsturiskie procesi.